X U 631/26

Uzasadnienie

[redacted] [redacted] zaskarżył decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Chorzowie w zakresie zastosowania art. 25 ust. 1 b ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS.

Odwołujący zarzucił naruszenie art. 2, art. 7, art. 8, art. 32 oraz art. 190 Konstytucji RP poprzez odmowę przeliczenia emerytury [redacted] niekonstytucyjności przepisu na podstawie którego emerytura została obliczona.

Skarżący wniósł o zmianę zaskarżanej decyzji poprzez przyznanie prawa do ustalenia wysokości emerytury [redacted] jej podstawy o sumę kwot pobranych emerytur wcześniejszych tj. z pominięciem art. 25 ust. 1 b ustawy, zobowiązanie organu rentowego na podstawie art. 133 ust. 1 pkt. 2 ustawy do wypłacenia ubezpieczonemu wyrównania świadczeń emerytalnych za okres trzech lat poprzedzających złożenie wniosku ewentualnie w przypadku uznania przez Sąd że przyznanie zaniżonej emerytury [redacted] wynikiem błędu, na podstawie art. 133 § 1 pkt. 1 ustawy emerytalnej wyrównania świadczeń emerytalnych za okres od miesiąca złożenia wniosku o przeliczenie emerytury do organu rentowego a także wniósł o zasądzenie kosztów.

W uzasadnieniu odwołania [redacted] się na wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 czerwca 2024 r. SK 140/24 którym stwierdzono niekonstytucyjność art. 25 ust. 1 b ustawy emerytalnej. Nadto wskazał, iż nabył prawo do emerytury [redacted] na skutek wniosku złożonego przed dniem 6 czerwca 2012 r. tj. na mocy decyzji z dnia 13 maja 2011 r.

W odpowiedzi na odwołanie organ rentowy wniósł o jego oddalenie. Odnośnie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 czerwca 2024 r., SK 140/20 organ rentowy powołał iż orzeczenie to nie zostało jeszcze opublikowane w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Organ rentowy był nie tylko uprawniony, ale zobowiązany do pomniejszenia podstawy obliczenia świadczenia.

Z okoliczności sprawy [redacted], iż decyzją z dnia 27 marca 2026 r. organ rentowy przyznał [redacted] emeryturę od dnia 1 marca 2026 r. tj. od miesiąca w którym zgłoszono wniosek. W decyzji tej wskazano, iż podstawa obliczenia emerytury [redacted] o kwotę stanowiącą sumę kwot pobranych wcześniej emerytur (akta rentowe).

Sąd zważył ;

Odwołanie należy uwzględnić.

Wskazać należy, iż w niniejszym postępowaniu sąd rozstrzyga o prawidłowości zaskarżonej decyzji (art. 477^{14} § 2 i art. 477^{14a} kpc) w granicach jej treści i przedmiotu (wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 23 kwietnia 2010 r., II UK 309/09, LEX nr 604210; z dnia 8 października 2015 r., I UK 452/14, LEX nr 1816588; z dnia 17 marca 2016 r., III UK 83/15, LEX nr 2026236; postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 22 lutego 2012 r., II UK 275/11, LEX nr 1215286; z dnia 2 marca 2011 r., II UZ 1/11, LEX nr 844747).

Sąd ubezpieczeń społecznych ocenia zasadność roszczeń odwołującego się, a nie formalną legalność postępowania przed organem rentowym. Chociaż bezpośrednim przedmiotem postępowania jest decyzja organu rentowego, to jednak sąd ubezpieczeń społecznych wyjaśnia istotę sprawy [redacted], zobowiązania albo roszczenia strony, co znajduje właściwe zwieńczenie w kompetencji tego sądu do oddalenia odwołania, jeżeli nie ma podstaw do jego uwzględnienia albo zmiany zaskarżonej decyzji w całości lub w części i

orzeczenia co do istoty sprawy (Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 19 września 2017 r., II UK 413/16, Sąd Apelacyjny w Gdańsku w wyroku z dnia 24 kwietnia 2020 r. III AUa 2038/19).

Zasada, że w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych przedmiot rozpoznania sprawy [redacted] decyzja organu rentowego, od której wniesiono odwołanie - art. 477^{9} kpc, art. 477^{14} kpc (post. Sądu Najwyższego: z dnia 22 lutego 2012 r., II UK 275/11, LEX nr 1215286; z dnia 2 marca 2011 r., II UZ 1/11, LEX nr 844747; z dnia 18 lutego 2010 r., III UK 75/09, OSNP 2011 nr 15-16, poz. 215; z dnia 3 lutego 2010 r., II UK 314/09, LEX nr 604214), nie daje podstaw do twierdzenia, że sąd ubezpieczeń społecznych jest związany materialnoprawną podstawą wskazaną w decyzji organu rentowego (wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 2 października 2008 r., I UK 88/08, OSNP 2010 nr 7-8, poz. 100; z dnia 24 maja 2012 r., II UK 264/11, LEX nr 1227968; z dnia 11 grudnia 2013 r., III UK 15/13, LEX nr 1467152; z dnia 15 października 2015 r., I UK 461/14, LEX nr 1818224).

Wobec powyższego kontrola zaskarżanej decyzji nie ogranicza się wyłącznie do zbadania prawidłowości kwalifikacji prawnej przyjętej przez organ rentowy, ale polega na zbadaniu materialnoprawnej podstawy rozstrzygnięcia.

W rezultacie powyższego sąd ubezpieczeń społecznych nie jest związany błędną kwalifikacją prawną, czy wadliwym uzasadnieniem zaskarżonej decyzji (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 października 2017 r., I UK 220/17, OSNP 2018 Nr 8, poz. 109).

Zasadniczym celem postępowania przed sądem jest merytoryczne rozstrzygnięcie o żądaniach strony albo o jej sytuacji prawnej, co do których powstał spór (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 1996 r., II URN 1/96, OSNAPIUS 1996 Nr 21, poz. 324).

W przedmiocie merytorycznej oceny odwołania w niniejszej sprawie wskazać należy, iż w art. 1 ust. 6 pkt b ustawy z dnia 11 maja 2012 r. o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U.2012.637 z dnia 06.06.2012.) ustawodawca dodał po art. 25 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, ust. 1a-1c w brzmieniu:

"1a. Przy ustalaniu podstawy obliczenia emerytury, o której mowa w art. 24, dla osoby, która miała ustalone prawo do emerytury [redacted] na podstawie art. 26b, nie uwzględnia się kwot zwiększeń składek na ubezpieczenie emerytalne oraz kapitału początkowego określonego w art. 173-175, uzyskanych w wyniku waloryzacji kwartalnej, o której mowa w art. 25a, przeprowadzonej w celu obliczenia emerytury [redacted].

1b. Jeżeli ubezpieczony pobrał emeryturę na podstawie przepisów art. 26b, 46, 50, 50a, 50e, 184 lub art. 88 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674, z późn. zm.), podstawę obliczenia emerytury, o której mowa w art. 24, ustaloną zgodnie z ust. 1, pomniejsza się o kwotę stanowiącą sumę kwot pobranych emerytur w wysokości przed odliczeniem zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych i składki na ubezpieczenie zdrowotne.

1c. Przepis ust. 1b stosuje się również w przypadku, gdy ubezpieczony pobrał emeryturę górniczą, określoną w art. 34 lub w art. 48 i 49, w brzmieniu obowiązującym w dniu 31 grudnia 2006 r.";

Powyższa zmiana weszła w życie z dniem 1 stycznia 2013 r.

Art. 25 ust. 1b ww. ustawy był już przedmiotem kontroli w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym w sprawie zakończonej wyrokiem z dnia 6 marca 2019 r., sygn. P 20/16.

Trybunał orzekł, że przepis ten w brzmieniu obowiązującym do dnia 30 września 2017 r., w zakresie, w jakim dotyczy urodzonych w 1953 r. kobiet, które przed 1 stycznia 2013 r. nabyły prawo do emerytury na podstawie art. 46 tej ustawy, jest niezgodny z art. 2 Konstytucji. Kategoria osób objętych tym wyrokiem wynikała z zakresu przedmiotowego pytania prawnego.

Tym samym inne grupy, dla których również ukształtowano mechanizm potrącenia z cyt. wyżej przepisu nie zostały objęte zakresem kontroli.

Powołany wyrok Trybunału Konstytucyjnego został opublikowany w Dzienniku Ustaw (Dz. U. poz. 539).

W uzasadnieniu do powyższego wyroku Trybunał Konstytucyjny wskazał m.in., że wprowadzając mechanizm z art. 25 ust. 1b, ustawodawca naraził powyższą grupę kobiet na nieprzewidziane skutki, które w zasadzie stanowiły dla nich pułapkę. Wskazał, że ubezpieczone, które zdecydowały się przejść na wcześniejszą emeryturę, nie miały - w momencie podejmowania tej decyzji na podstawie obowiązującego wówczas stanu prawnego - świadomości co do skutków prawnych, jakie może ona wywoływać w sferze ich przyszłych uprawnień z tytułu emerytury [redacted]. Nie mogły przewidzieć, że przejście na emeryturę jeszcze przed osiągnięciem powszechnego wieku emerytalnego, będzie wiązało się z pomniejszeniem zgromadzonego kapitału o pobrane świadczenia.

Nie spodziewały się, że fakt wypłacania świadczeń emerytalnych wpłynie na sposób ustalania wysokości świadczenia w ramach emerytury [redacted]. W dalszej części wyjaśnił, że gdyby w momencie podejmowania decyzji o przejściu na taką emeryturę kobiety te wiedziały, jakie będą tego konsekwencje dla ustalania wysokości emerytury [redacted], być może nie skorzystałyby z tego uprawnienia. Tym samym zdaniem Trybunału, ustawodawca naruszył zasadę lojalności państwa względem obywateli i stanowionego przez nie prawa wynikającą z art. 2 Konstytucji RP.

W odniesieniu do okoliczności niniejszej sprawy i w kontekście prezentowanego powyżej zapatrywania Trybunału konstytucyjnego wskazać należy, iż ubezpieczony nie mógł przewidzieć, że przejście na emeryturę jeszcze przed osiągnięciem powszechnego wieku emerytalnego, będzie wiązało się z pomniejszeniem zgromadzonego kapitału o pobrane świadczenia. Miał prawo być przekonanym, że w przyszłości nie dojdzie do zmiany reguł, które do tej pory obowiązywały. Wprowadzony mechanizm potrącenia spowodował pomniejszenie emerytury z powszechnego wieku emerytalnego.

Nadto zwrócić należy także uwagę na zasadę zaufania do Państwa i stanowionego przez niego prawa wynikającą z art. 2 Konstytucji RP. Zasada ta wyklucza możliwość formułowania obietnic bez pokrycia bądź nagłe wycofywanie się Państwa ze złożonych obietnic lub ustalonych reguł postępowania. Dotyczy to w szczególności sytuacji, w której obywatel, układając swoje interesy, podejmuje decyzje dotyczące długiej perspektywy czasu i przewiduje ich konsekwencje na podstawie obowiązującego stanu prawnego. Zmiana stanu prawnego w zasadzie „na niekorzyść” powoduje zaskoczenie, często brak możliwości dostosowania się do nowej sytuacji w sposób, który nie wywrze negatywnych konsekwencji w sferze uprawnień. Zasada ta jest adresowana do ustawodawcy i niewątpliwie powinna być przez niego respektowana.

Zgodnie z art. 67 ust. 1 Konstytucji RP „Obywatel ma prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego. Zakres i formy zabezpieczenia społecznego określa ustawa”. Skoro Rzeczpospolita Polska zobowiązała się wobec obywateli do zapewnienia im zabezpieczenia finansowego po osiągnięciu odpowiedniego wieku, trudno nie przyjąć, że przepisy muszą pozwalać na oszacowanie wartości tego świadczenia w dniu złożenia wniosku o jego przyznanie oraz że wartości te nie zmienią się później

na jego niekorzyść, w sposób którego ani nie przewidywali, ani nie mogli przewidzieć, dokładając należytej staranności.

Podkreślić także należy, że obowiązkiem ustawodawcy jest takie ukształtowanie sytuacji prawnej ubezpieczonych, aby ich oczekiwania co do przyszłego świadczenia [redacted] uznane za ekspektatywę maksymalnie ukształtowaną już od momentu dokonania pierwszej nieodwracalnej czynności na drodze do ich uzyskania.

W praworządnym państwie podejmowanie decyzji o możliwości skorzystania ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych (w tym przejścia na wcześniejszą emeryturę) nie może wiązać się z pozostawaniem obywateli w niepewności co do ich sytuacji prawnej w przyszłości. Wprowadzane przez ustawodawcę zmiany w przepisach prawa ubezpieczeń społecznych powinny realizować standardy konstytucyjne oraz zaspokajać słuszne prawa ubezpieczonych.

Sąd orzekający korzystając z uprawnienia do bezpośredniego stosowania Konstytucji RP oraz możliwości niestosowania przepisów ustaw z nią sprzecznych stwierdził, że w okolicznościach rozpoznawanej sprawy w stosunku do ubezpieczonego nie powinien znaleźć zastosowania art. 25 ust. 1b ustawy emerytalnej. Stanowisko przeciwne prowadziłoby do naruszenia zasady zaufania do Państwa i stanowionego przez niego prawa, jak również prawa do zabezpieczenia społecznego oraz zasady demokratycznego państwa prawnego.

Zajmując takie stanowisko Sąd nie wkroczył w kompetencje Trybunału Konstytucyjnego, oraz ustawodawcy. Rozproszona kontrola konstytucyjności prawa następuje na tle konkretnego stanu faktycznego w konkretnej sprawie. Koncentruje się więc na procesie wykładni i stosowania prawa. Wykorzystywanie koncepcji rozproszonej kontroli konstytucyjności prawa służy zapobieganiu wydawania orzeczeń na podstawie niezgodnych z Konstytucją przepisów ustawy, prowadzących do niesprawiedliwego rozstrzygnięcia, a więc ochronie praw podmiotów uczestniczących w prowadzonym przed sądem

postępowaniu. Możliwość odmowy zastosowania przez sąd normy oczywiście niezgodnej z Konstytucją stanowi wyraz nie tylko realizacji idei konstytucjonalizacji prawa oraz adekwatnej ochrony praw i wolności jednostki, ale także poszanowanie zasady bezpośredniego stosowania Konstytucji (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lutego 2023 r., II PSKP 37/22).

Sąd Najwyższy podkreślił, że „ pomniejszenie podstawy obliczenia emerytury, zgodnie z art. 25 ust. 1b ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach, wprowadzone do tej ustawy na mocy ustawy zmieniającej z 11 maja 2012 r., obowiązujące od 1 stycznia 2013 r., mogło być przyjęte już w pierwotnej treści ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, reformującej system emerytalny. Wszak ubezpieczony wypracowuje co do zasady kapitałowo (składkowo) tylko jedną emeryturę. Przejściowe pozostawienie uprawnień do wcześniejszych emerytur dla urodzonych po 1948 r. nie łączyło się z pomniejszeniem podstawy obliczenia emerytury [redacted] o wypłacone kwoty emerytury [redacted]. Przed wprowadzeniem art. 25 ust. 1b uprawniony do emerytury [redacted] musiał liczyć się z takim pomniejszeniem.

Mając powyższe na uwadze przyjąć należało, że w przypadku ubezpieczonego podstawa obliczenia emerytury [redacted] z osiągnięcia powszechnego wieku emerytalnego po[redacted] ustalona z pominięciem art. 25 ust. 1 b ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, z tym że podstawa wysokości emerytury [redacted], zdaniem Sądu ustalona na dzień osiągnięcia wieku określonego w art. 24 ustawy emerytalnej.

Wyrokiem z dnia 4 czerwca 2024 r. w sprawie SK 140/20 Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że art. 25 ust. 1b ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2023 r. poz. 1251) w zakresie, w jakim dotyczy osób, które złożyły wniosek o

przyznanie świadczeń, o których mowa w tym przepisie, przed dniem 6 czerwca 2012 r., jest niezgodny z art. 67 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. W pozostałym zakresie postępowanie umorzył.

W uzasadnieniu wskazano m.in., że „(…) art. 25 ust. 1b ustawy emerytalnej w zakresie, w jakim dotyczy osób, które złożyły wniosek o przyznanie świadczeń, o których mowa w tym przepisie, przed 6 czerwca 2012 r., jest niezgodny z art. 67 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji. Zaskarżona regulacja niewątpliwie doprowadziła do sytuacji, w której skarżący nie tylko został zaskoczony pomniejszeniem świadczenia [redacted], a także nie miał możliwości - podobnie jak każda osoba, która złożyła wniosek przed dniem 6 czerwca 2012 r. - przewidzieć konsekwencji, jakie na mocy nowo wprowadzonych przepisów wiązały się ze skorzystaniem z prawa do wcześniejszego świadczenia.

Tego rodzaju legislacja, w ocenie Trybunału, w żaden sposób nie mieści się w ramach wyznaczonych przez art. 67 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji. Orzeczenie to nie zostało opublikowane w Dzienniku Ustaw.

Z naprowadzonych powyżej względów, uwzględniając ogół okoliczności sprawy, Sąd na podstawie art. 477^{14} § 2 kpc zmienił zaskarżoną decyzję orzekając jak w sentencji (pkt. 1).

Zgodnie z art. 129 ust. 1 ustawy emerytalnej świadczenia [redacted] poczynając od dnia powstania prawa do tych świadczeń, nie wcześniej jednak niż od miesiąca, w którym zgłoszono wniosek lub wydano decyzję z urzędu, z uwzględnieniem ust. 2. Wobec faktu, iż ubezpieczony złożył wniosek w dniu 17 marca 2026 r. r. i treści powyższego przepisu w pkt. 1 sentencji wskazano na miesiąc marzec 2026 r.

O kosztach zastępstwa procesowego orzeczono w pkt. 3 zgodnie z art. 98 kpc i art. 98 § 1^{1} kpc.

SSO D. A. Höhn